

ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ
І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»

ФІНАНСИ БЮДЖЕТ ПОДАТКИ

НАЦІОНАЛЬНА
ТА МІЖНАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

- ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ДУМКИ
- ІСТОРИЧНІ ПОРТРЕТИ
- БІОГРАФІЧНІ ДАНІ

1
ТОМ

КИЇВ
2010

ББК 65.9(4УКР)261-1
Ф75

Редакційна колегія:

Т. І. Єфименко (голова),
П. М. Леоненко (заступник голови),
С. С. Гасанов, Я. В. Котляревський, Г. О. П'ятаченко, А. А. Чухно, П. І. Юхименко

Автори: В. Д. Базилевич, С. В. Бойко, А. М. Ващицин, В. В. Вірченко, Л. В. Воробйова, С. С. Гасанов, Л. П. Горкіна, В. І. Гринчуцький, В. О. Длугопольський, М. В. Довбенко, Т. І. Єфименко, Т. В. Куриленко, Л. В. Кухарець, С. П. Кучин, Л. Л. Лазебник, П. М. Леоненко, І. О. Лютий, Н. Ю. Мариненко, А. О. Маслов, В. В. Небрат, О. П. Нестеренко, В. Є. Новицький, В. Л. Осецький, Г. О. П'ятаченко, С. О. Рибак, О. П. Сліпенчук, С. В. Слухай, Н. А. Супрун, Ю. В. Ущাপовський, В. М. Федосов, В. М. Фещенко, В. О. Цибок, Г. В. Ціх, П. І. Юхименко, Л. А. Яремко

Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія : у 3-х т. / за ред. Ф75 Т. І. Єфименко ; Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ ; ДННУ «Акад. фін. управління». — К., 2010. —

ISBN 978-966-2380-09-5

Т. 1. — 2010. — 624 с. — ISBN 978-966-2380-10-1.

У першому томі висвітлюються основні етапи еволюції національної та світової фінансової думки в аспектах її персоніфікації, термінологізації і концептуалізації. Наведено здобутки української фінансової думки, історичні портрети й біографічні дані видатних вчених і державних діячів у галузі економіки та фінансів, фундаторів та яскравих представників національних і міжнародних наукових шкіл фінансів, бюджету, податків. Акцентовано увагу на результатах сучасних наукових досліджень, що впливали, впливають або можуть вплинути на прийняття політико-економічних й управлінських рішень у галузі державних фінансів окремих країн, міжнародних і глобальних фінансів.

Для фахівців, науковців, працівників органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, викладачів фінансово-економічних дисциплін і студентів вищих навчальних закладів, широкого кола читачів.

ББК 65.9(4УКР)261-1+
+65.261-1

ISBN 978-966-2380-09-5
ISBN 978-966-2380-10-1 (т. 1)

© Автори, 2010
© ІСЕМВ НАНУ, 2010
© ДННУ «Академія фінансового управління», 2010

що має частково незадіяні ресурси, гроші виступають силою, що перетворює пасивні фактори виробництва в активні, фіктивний капітал у дійсний, підвищуючи продуктивність господарської діяльності.

Розв'язання суперечностей між попитом і пропозицією грошей, їх продуктивним застосуванням і споживчими витратами, фінансовими потребами й вимогами розвитку суспільної продуктивності, інтересами приватних осіб і національної економіки український економіст убачав у переході до паперово-кредитного обігу. А. вказував на можливість регулювання грошового обігу для поєднання еластичності грошової маси зі стабільністю грошової одиниці.

На дослідження А. посилалися видатні вітчизняні економісти — М. Бунге, О. Миклашевський, М. Туган-Барановський та інші дослідники грошово-фінансових відносин. Його концепція паперово-грошового обігу заклала основи розвитку сучасної монетарної теорії.

Основні наукові праці:

«Теорія цінності : Критико-економічне дослідження» («Теория ценности : Критико-экономическое исследование», Варшава, 1877).

«Основи політичної економії» («Основания политической экономии», Варшава, 1879).

«Полицейське право і політична економія» («Полицейское право и политическая экономия», К., 1883).

«Теорія паперово-грошового обігу та державні кредитні білети» («Теория бумажно-денежного обращения и государственные кредитные билеты», К., 1883).

«Курс політичної економії» («Курс политической экономии», К., 1886).

В. В. Небрат

АНЦИФЕРОВ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ (1867–1943)

*Анциферов
Алексей Николаевич*

— відомий російсько-український економіст, статистик, юрист, теоретик і практик кооперативного руху.

Народився 10 серпня 1867 р. у м. Воронежі в родині вчителів. Після здобуття освіти у Воронежській класичній гімназії навчався на юридичному факультеті Московського університету (1886–1890). Після закінчення університету за власним бажанням, щоб набути практику, десять років працював повітовим і губернським гласним Воронежської губернії. У званні заслуженого мирового судді в 1899 р. виїхав для продовження навчання до Німеччини, де відвідував лекції та семінар проф. І. Конрада, вивчає теорію та практику діяльності фінансових кооперативних союзів. Після повернення до Росії видав російською мовою книгу І. Конрада про стан аграрних мит у торгових угодах Німеччини.

У 1902 р. вийшла оригінальна праця А., присвячена дослідженню проблем оренди селянських душевих наділів у Росії. У грудні цього ж року він зробив доповідь на засіданні Харківського юридичного товариства на тему: «Дрібний кредит, його організація та значення в Росії». Одним з перших учених-економістів підняв це питання до наукового рівня.

На запрошення керівництва Харківського університету розпочав наукову й викладацьку роботу на посаді приват-доцента. Його пробна лекція на тему: «Система домашньої промисловості» відбулася 21 березня 1903 р. Цього ж року від'їхав до Німеччини та Франції, де під керівництвом

відомих економістів І. Конрада, А. Брентано, Ш. Жіда вивчав особливості сільськогосподарської кооперації в західноєвропейських країнах. Блискуче захистив магістерську дисертацію «Кооперація в сільському господарстві Німеччини та Франції» (1907). У 1908 р. опублікував підручник «Курс елементарної статистики» (пізніше здійснено чотири перевидання), а в 1910 р. книгу «Динаміка населення. Короткий огляд даних міжнародної статистики».

Наступне десятиліття присвятив кооперативній та педагогічній діяльності: читав лекції з питань кооперації в Київському комерційному інституті, Народному університеті ім. О. Шанявського й Харківському університеті.

Спільно з іншими діячами кооперації розробив статут Московського народного банку, який було відкрито 9 травня 1912 р., і на тривалий період став членом ради банку.

Активна громадська діяльність А. відзначалася сміливістю та різноманітністю ідей. На з'їзді кооператорів у м. Києві (1913) він виступив з пропозицією про створення кооперативного інституту й музею. Незважаючи на критику цієї ідеї вченого-практика, з'їзд підтримав його. Основні аргументи прихильників А. зводилися до того, що заснування та діяльність інституту позитивно вплинуть на розвиток кооперативного руху.

А. порушив питання щодо напрямку діяльності земських кас дрібного кредиту в одній зі своїх доповідей (1911). Він підкреслював, що не одиничний кредит, а організація кооперативного кредиту складає основне завдання земських кас. Основний принцип цих кас має впливати із сутності діяльності земства — «щоб кредитні відносини були організовані для всієї маси населення даного району, яке потребує кредиту».

У 1916 р. А. опублікував свою головну наукову працю, яка відображає основний напрям і специфіку його наукових досліджень, — «Центральні банки кооперативного кредиту». В душі інституціоналізму вчений відзначив оригінальну рису кооперативної організації кредиту, яка, на його думку, полягає в тому, що основні гарантії кредиту забезпечуються не майном, а особистістю позичальника, його продуктивною діяльністю, господарськими здібностями та чесністю у виконанні взятих на себе зобов'язань. Головна могутність кооперативного банку, відмічав А., це цінність його членів, а кооперативний кредит — не що інше, як капіталізована чесність.

Активну наукову й викладацьку діяльність А. поєднував із громадською: був головою фінансової комісії Харківської міської думи, головою Комітету сприяння сільськогосподарській кооперації та громадської бібліотеки в Харкові, членом Комітету сільських позичково-зберігальних і промислових товариств при Московському товаристві сільського господарства, членом ради Харківського товариства сільського господарства і Юридичного товариства при Харківському університеті.

Після Лютневої революції А. виступив одним з авторів «Положення про кооперативні товариства та їх союзи», законодавчо закріпленого в березні 1917 р. У травні цього ж року захистив докторську дисертацію на тему: «Центральні банки кооперативного кредиту».

У 1920 р. А. назавжди залишив Україну. Маючи хист і талант науковця, в еміграції він продовжував велику пошукову, викладацьку й громадську діяльність. У травні 1921 р. він заснував Російський інститут сільськогосподарської кооперації в м. Празі, був обраний головою ради інституту і редактором «Учених записок» цього унікального навчального закладу, очолював кафедру сільськогосподарської кооперації та статистики.

У 1929 р. А. за підтримки Фонду Карнегі видає своє дослідження «Кооперативний кредит і сільська кооперація в Росії» (Cooperative Credit and Rural Cooperation in Russia), в якому узагальнив вплив Першої світової та громадянської війн на розвиток кооперації в Росії. У 1930-х рр.

переїхав до Франції, де викладав економіку і статистику на російському відділенні юридичного факультету Паризького університету, став одним з ініціаторів створення Міжнародного інституту вивчення соціальних рухів.

Діяльність проф. А. високо оцінила Французька республіка. У 1942 р. він був удостоєний премії Паризької академії наук. А. відігравав значну роль у науковому осмисленні, пропаганді й практичному втіленні кредитної кооперації.

Помер 5 березня 1943 р. у м. Парижі.

Основні наукові праці:

«Курс елементарної статистики» («Курс элементарной статистики», 1908).

«Про бажаний напрям діяльності земських кас дрібного кредиту» («О желательном направлении деятельности земских касс мелкого кредита», 1911).

«Центральні банки кооперативного кредиту» («Центральные банки кооперативного кредита», 1916).

«Кооперативний кредит і сільська кооперація в Росії» (Cooperate Credit and Rural Cooperation in Russia, 1929).

П. І. Юхименко, С. В. Бойко

АРИСТОТЕЛЬ (384–322 до н. е.)

Aristotle

— видатний давньогрецький мислитель, наукова система якого охоплює практично всі галузі людського знання, що існували в стародавні часи. Розробляв питання філософії, логіки, психології, природознавства, історії, політики, етики, естетики. Один із засновників науки про людське суспільство — соціології, у межах якої розглядав і проблеми економіки. Його економічні погляди містять такі узагальнення практичного досвіду, що його вважають батьком політичної економії.

Народився в м. Стагіра (Стагіріта) у Фракії. Навчався в академії Платона в Афінах. Після смерті вчителя в 348 р. до н. е. вирушив до Малої Азії — у м. Атарней, звідки того ж року переїхав у м. Мітіліні. У 343 р. до н. е. був запрошений вихователем до наступника македонського престолу Александра (356–323 до н. е.). В Афінах заснував філософську школу-ліцей, де викладав і завершував створення своєї цілісної наукової системи.

Наукова спадщина А. складається з майже 1000 праць. Його економічні погляди знайшли своє відображення в трактатах «Нікомахова етика», «Політика» та «Риторика». Від трактату «Економіка» («Ойкономія»), у якому розглядаються розумні правила господарювання та землеробства, до нас дійшов лише невеликий фрагмент. Проте в трактатах про політику та етику постає досить цілісне економічне вчення А., що ґрунтується на засадах його наукової системи.

Поєднання індуктивного та дедуктивного методів дали змогу А. вперше проаналізувати важливі економічні явища й низку економічних категорій (багатство, обмін, цінність і ціна, гроші, капітал тощо). Його теорія поділу праці розцінюється сучасними дослідниками як перша форма економіки, що саморозвивається. Вихідна ідея А. — зрівняння різних благ та різних видів праці в обміні, досягнення еквівалентності, пропорції, без яких немає ні обміну, ні суспільства.

Пошуки ним основи для такого зрівняння якісно відмінних корисностей та різних видів праці дали життя двом протилежним напрямам політичної економії. Перший — класична школа та марксизм — ґрунтувався на трудовій теорії цінності; другий — психологічна школа — на теорії